

CPD Info

bilten Centra za prava deteta

JANUAR - MART 2019.

Centar za prava deteta

Prava deteta u Republici Srbiji u 2019. godini Period: januar – mart 2019. godine

1. Opšti okvir

Iako je očekivano da će proces evropskih integracija biti ključni pokretač reformi u oblasti prava deteta, ali i ljudskih prava uopšte, ipak ne postoji spremnost za doslednim sprovođenjem Akcionog plana 23 i Akcionog plana 19 koji su najrelevantniji za primenu prava deteta. Veliki broj aktivnosti koje se tiču prava deteta nije ostvaren, a različite zakonodavne aktivnosti započete 2018. godine su zaustavljene. Ovo se posebno odnosi na donošenje izmena i dopuna Porodičnog zakona, Zakona o socijalnoj zaštiti, Zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta, Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja od 2018. do 2022. godine i pratećeg akcionog plana, ali dugo najavljivanog Nacionalnog akcionog plana za prava deteta.

Početak godine je Pregovaračka grupa za Poglavlje 23 je izradila Prvi nacrt revidiranog Akcionog plana za Poglavlje 23 ali i pored toga što su u prethodnom periodu uočene teškoće u realizaciji i praćenju sprovođenja aktivnosti, ovaj nacrt sadrži iste izazove za koje se očekuje da će dovesti do otežane primene aktivnosti koje se odnose na prava deteta. Ključni problem predstavlja nedovoljno jasno definisana i efikasna međusektorska saradnja u skoro svim oblastima koje se

tiču prava deteta, usled čega dolazi do toga da za pojedine oblasti nijedan sektor ne snosi stvarnu odgovornost.

I dalje posebni izazovi postoje u pogledu sudske zaštite ljudskih prava uopšte i u praktičnoj primeni ratifikovanih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava u nacionalnom pravosudnom sistemu. Može se reći da u Srbiji deca nemaju efikasan i stvaran pristup pravdi niti im je obezbeđena odgovarajuća pravna pomoć.

Posebna zabrinutost se i dalje uočava u oblasti prevencije i suzbijanju nasilja nad decom u svim okruženjima, unapređenju sistema pravosuđa po meri deteta u kojima deca žrtve i svedoci krivičnih dela od septembra 2018. do danas ne uživaju nikakvu zaštitu, zastoj u procesu deinstitutionalizacije, nedovoljnoj reformi inkluzivnog obrazovanja, kao i nedovoljno uvažavanje prava deteta na participaciju i da najbolji interesi deteta budu od prvenstvenog značaja prilikom donošenja odluka koje ih se tiču. Prema trenutnom stanju stvari, principi proklamovani pre 30 godina Konvencijom o pravima deteta imaju samo deklarativan značaj u većini postupaka. sistemu alternativne brige o deci odnosno sprovođenju procesa deinstitutionalizacije, kao i u pristupu obrazovanju, i to naročito inkluzivnom obrazovanju za svu decu.

Diskriminacija i neprihvatanje različitosti su i dalje odlike našeg društva, a nedostatak kampanji za podizanje svesti javnosti o ovim temama su doveli do toga da su i dalje

izuzetno izraženi negativni stavovi pripadnicima pojedinih ranjivih grupa kao što su romska deca, deca sa smetnjama u razvoju, deca pripadnici nacionalnih manjina, deca izbeglice i tražioci azila, deca u uličnim situacijama, deca pripadnici LGBTI, deca u udaljenim ruralnim područjima ali i druge grupe dece, kao da i dalje ne postoji efikasan mehanizam koji bi adresirao ova pitanja.

Pozitivne promene su se desile na planu udruživanja organizacija civilnog društva da zajednički deluju na polju unapređenja ljudskih prava. U tom cilju osnovana je Platforma organizacija za saradnju sa mehanizmima Ujedinjenih nacija („UN“) za ljudska prava („Platforma“) koju su osnovale organizacije civilnog društva sa značajnim iskustvom u izveštavanju pred mehanizmima UN za ljudska prava i praćenju preporuka. Platforma je u više navrata zajednički nastupala i obraćala se saopštenjima određenim državnim organima. Zajedničko nastupanje ima za cilj da doprinese boljoj koordinisanosti, većoj vidljivosti i uticaju aktivnosti. Organizacije članice Platforme koordinisano planiraju i sprovode aktivnosti zagovaranja koje su usmerene i ka međunarodnom i ka nacionalnom nivou.

Rad u okviru Platforme je podeljen u tematske radne grupe, koje se, u skladu sa opisom poslova, kontinuirano i intenzivno bave aktivnostima vezanim za određenu tematsku oblast, grupu nosilaca prava, određeni ugovor ili mehanizam UN. Centar za prava deteta je koordinirator

tematske radne grupe za oblast prava deteta.

Platforma je u martu 2019. godine održala konferenciju za medije povodom objavljivanja Izveštaja Specijalnog izvestioca UN za torturu Nilsa Melcera. Na ovoj konferenciji su bili prikazani zabrinjavajući nalazi navedeni u izveštaju, a koji se odnose na nezadovoljavajući nivo ispunjenosti međunarodnih standarda, neadekvatno pružanje zaštite žrtvama torture, kao i nedovoljnoj prevenciji u cilju smanjenja slučajeva mučenja i zlostavljanja u Srbiji.

Takođe u martu 2019. godine Platforma je izdala saopštenje povodom Zaključnih zapažanja o četvrtom periodičnom izveštaju Republike Srbije o primeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, koja je Komitet za eliminaciju diskriminacije prema ženama („CEDAW“) objavio u martu 2019. godine. U ovim Zaključnim zapažanjima je konstatovano da uprkos pomacima u pogledu unapređenja prava žena, položaj žena u Srbiji i dalje ostaje nepovoljniji u poređenju sa muškarcima. Ovo se posebno odnosi na položaj žena i devojčica iz višestruko diskriminiranih grupa, a u nekim oblastima su zabeležena pogoršanja u odnosu na prethodni izveštaj Srbije iz 2013. godine.

• Treći opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku po predstavkama (komunikacijskim procedurama)

Uprkos zagovaračkim naporima Koalicije za monitoring prava deteta Republike Srbije da država ratifikuje Treći opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku po predstavkama (komunikacijskim procedurama), ova preporuka je u UPR procesu notirana od strane državnih organa 2018. godine, uz obrazloženje da je prethodno potrebno izvršiti određene izmene u nacionalnom zakonodavstvu. Centar za prava deteta se, zajedno sa A11 – Inicijativom za ekonomska i socijalna prava i nakon toga obratio Kancelariji za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije, ukazujući na važnost ratifikacije Trećeg opcionog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o komunikacijskim procedurama kao i potpisivanja i ratifikacije Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ratifikacijom ovih međunarodnih dokumentata bi se omogućilo pojedincima ili grupama građana da se obraćaju nadležnim Komitetima (Komitet za prava deteta i Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava) u slučaju kršenja prava koja proizilaze iz međunarodnih ugovora na koje se ti Protokoli odnose.

2. Opšte mere primene

a) Normativni okvir

• Prednacrt Zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu, kao i prethodne godine, predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta, sa rokom do jula 2019. godine. Ovim zakonom bi trebalo da bude uspostavljeno posebno i nezavisno kontrolno regulatorno telo u oblasti zaštite prava deteta.

Donošenjem ovog zakona Republika Srbija će ispuniti jednu od svojih međunarodnih obaveza koje proizilaze iz članstva u Savetu Evrope, a ovo je i preporuka Komiteta za prava deteta UN ponovljena u prethodna dva ciklusa, kao i u najskorijem UPR procesu Saveta za ljudska prava UN.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja ("MRZBSP") Republike Srbije formiralo je ekspertska radnu grupu za pripremu Nacrta Zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta ("Zakon") u avgustu 2017. godine. U julu 2018. godine pripremljen je tekst Prednacrt Zakona koji je bio objavljen na veb-sajtu MRZBSP-a i otvoren je poziv za sugestije na predstavljenu prvu verziju teksta. Ipak ovaj tekst nije sadržao bitne odredbe koje se odnose na zabranu telesnog kažnjavanja dece u svim okruženjima, pitanja vezana za usvojenje i druga važna pitanja. Nakon usvajanja teksta Predloga trebalo bi da uslede javne konsultacije i javna rasprava ali nemamo informacije kada će do toga doći. Svakako treba konstatovati da u rad radne

grupe nije uključena nijedan predstavnik organizacija civilnog društva iz oblasti prava deteta.

• Predlog zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu takođe predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona, sa rokom do jula 2019. godine. Cilj je da se Porodični zakon prilagodi potrebama uočenim na osnovu iskustva stečenih tokom njegove primene, unapređenje odredaba koje nisu funkcionalne ali i usklađivanje sa drugim zakonima kao što su Zakon o socijalnoj zaštiti i Zakon o finansijskoj podršci porodica sa decom.

MRZBSP formiralo je ekspertska radnu grupu za pripremu Nacrta zakona o izmenama Porodičnog zakona u junu 2018. godine sa zadatkom da pripremi predloge njegovih izmena i dopuna. Predstojeća normativna intervencija u domenu porodičnih odnosa pruža priliku da se u pravni sistem Srbije u potpunosti implementiraju međunarodni standardi u oblasti prava deteta, i to naročito kada su u pitanju sledeće oblasti: 1) zabrana telesnog kažnjavanja dece; 2) participacija dece; 3) najbolji interes deteta; 4) alternativno zbrinjavanje dece, i 5) nasilje u porodici.

U radnu grupu takođe nisu uključeni predstavnici organizacija civilnog društva u oblasti prava deteta.

• Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu takođe predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, sa rokom do maja 2019. godine. Cilj je da se Zakon o socijalnoj zaštiti prilagodi potrebama uočenim na osnovu iskustva stečenih tokom primene ovog zakona.

Povodom Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti zajednički su se oglasile organizacije MDRI-S i Centar za prava deteta kojim su izrazile žaljenje zato što je taj tekst sadržao rešenja u odnosu na međunarodne i regionalne dokumente koje je država ratifikovala, ali i u odnosu na Akcioni plan za Poglavlje 23, usled toga što sadrži rešenja koja predstavljaju regresiju dostignutog nivoa prava građana Srbije i direktno usporavaju proces deinstitutionalizacije i direktno otvara mogućnost za dodatne prijeme korisnika u rezidencijalne ustanove, iako su domovi već pretrpani tako što mogu proširivati svoje kapacitete izgradnjom pojedinačnih objekata u okviru domova, ili prilagođavanjem objekata druge namene za smeštaj.

U ovu radnu grupu takođe nisu uključeni predstavnici organizacija civilnog društva u oblasti prava deteta.

- **Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica**

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu takođe predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, sa rokom do juna 2019. godine. Još u martu 2018. godine Ministarstvo pravde formiralo je radnu grupu za pripremu predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u cilju usklađivanja ovog zakona sa Zakonikom o krivičnom postupku, Zakonom o prekršajima i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, kao i sa relevantnim međunarodnim standardima kojima se štite prava deteta. Nakon samo dva sastanka održana 2018. godine, nije došlo do predlaganja nekih konkretnih rešenja, nije utvrđen plan rada sa jasno postavljenim zaduženjima članova radne grupe i utvrđenim rokovima niti je radna grupa izašla sa tekstom koji bi bio

spreman za dalji proces javnih konsultacija i javne rasprave. Ovo predstavlja razlog za zabrinutost pre svega zbog potreba unapređenja prava dece kao učinilaca i žrtava krivičnih dela ali i značajno kašnjenje u odnosu na postavljeni rok u Akcionom planu za Poglavlje 23 - 2015. godina.

U radne grupe nisu uključeni predstavnici organizacija civilnog društva sa iskustvom u oblasti kreiranja pravosuđa po meri deteta.

- b) **Sveobuhvatna politika i strategija**

- **Nacionalni plan akcije za decu**

Iako je 24. aprila 2018. godine ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja doneo rešenje o formiranju radne grupe za izradu novog Nacionalnog plana akcije za decu, do momenta pripreme ovog izveštaja ova radna grupa nije formalno počela sa radom. Ovo predstavlja veliki razlog za zabrinutost s obzirom da od 2016. godine Republika Srbija nema jedinstvenu politiku u oblasti prava deteta.

Članice i članovima Kluba DX su, zajedno sa predstavnicima Centra za prava deteta, predsednici Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije na zajedničkom sastanku krajem 2018. godine predstavili prikupljena mišljenja dece o pitanjima koja treba da budu deo ovog plana i koja su za decu važna. Deca su takođe izrazila zainteresovanost da budu deo ovog važnog procesa.

- **Nacrt strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja od 2018. do 2022. godine**

Na inicijativu Saveta za prava deteta, MRZBSP, uz podršku UNICEF-a, izradilo je Nacrt strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja od 2018. do 2022. godine i pripadajući Akcioni plan. Centar za prava deteta uputio je radnoj grupi pisani prilog sa aktivnostima koje su u planu da se realizuju u ovoj oblasti kao i predloge koje su podnela deca – članice i članovi Kluba DX. Takođe, u martu 2019. godine Centar za prava deteta je zajedno sa decom iz Kluba DX uputio dopis ministru za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, kojim je istakao važnost pristupanju procesu usvajanja ove strategije.

- c) **Koordinacija**

- **Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije**

Početak 2019. godine je obeležio sastanak 12. marta kada je Savet za prava deteta održao svoju šestu sednicu, prvu u ovoj godini. Na ovoj sednici članovi su usvojili Godišnji program rada za 2019. godinu, predstavljena su iskustva i dobre prakse u formulisanju nacionalnih politika za decu, članovi upoznati sa planiranim aktivnostima na izradi Zajedničkog osnovnog dokumenta u skladu sa usaglašenim smernicama za izveštavanje o međunarodnim ugovorima o ljudskim

pravima i izradom indikatora za praćenje preporuka Komiteta za prava deteta koje je predstavila predstavnica Centra za prava deteta, uspostavljanjem Nacionalne koalicije za suzbijanje dečjeg braka i rezultatima konferencije o integriranim uslugama ranih intervencija.

Iako Savet za prava deteta pokazuje povećanu aktivnost i motivaciju za unapređenje prava deteta, ovo telo je podržano od strane MRZBSP i kabineta Ministra bez portfelja zaduženog za demografiju i populacionu politiku. Za rad Saveta i dalje nisu obezbeđena posebna budžetska sredstva ni posebno angažovano osoblje iako je ovo jedino koordinaciono telo u državi za oblast prava deteta, te on ima samo savetodavnu ulogu. Stoga je potrebno da Vlada Republike Srbije obezbedi odgovarajuće ljudske, tehničke i finansijske resurse za njegovo efikasno funkcionisanje. Predstavnica Centra za prava deteta je članica Saveta za prava deteta.

- **Odbor za prava deteta Narodne skupštine**

U 2019. godini je održana jedna sednica Odbora za prava deteta. Na ovoj, osmoj sednici 28. januara 2019. članovi Odbora su odredili člana Odbora za pristupanje formiranju i delovanju Nacionalne koalicije za okončanje dečjih brakova u Republici Srbiji.

Iako je počeo da se sastaje, Odbor za prava deteta i dalje ima ograničenu funkciju nadzora u vezi sa integriranjem

prava deteta u nacionalno zakonodavstvo i potrebno je da intenzivira rad u okviru svoje nadležnosti.

• Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima

U martu 2018. godine Ministarstvo pravde i Vrhovni kasacioni sud su ponovo formirali Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima („Savet za maloletnike“) sa ciljem podnošenja inicijativa, predloga, mišljenja i analiza koje se odnose na prestupništvo maloletnika i krivičnopravnu zaštitu maloletnih lica Ministarstvu pravde i Vrhovnom kasacionom sudu u cilju unapređenja zakona, politike i prakse.

Savet za maloletnike planira održavanje stručnog skupa u maju i oktobru 2019. godine. Jedan od skupova treba da bude posvećen i 30. godišnjici od usvajanja Konvencije o pravima deteta.

U partnerstvu sa UNICEF kancelarijom u Srbiji, Centar za prava deteta pruža tehničku podršku radu Saveta za maloletnike tokom 2019. godine, ali nijedna organizacija civilnog društva nije formalno članovi ovog tela.

• Savet za praćenje primene preporuka UN za ljudska prava

Osmo sednica Saveta za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava zakazana je za 1. april 2019. godine. Dnevni red predviđa informisanje o izveštaju o jednogodišnjoj primeni preporuka 16 i 17 Komiteta za ukidanje rasne diskriminacije i predstavljanju Četvrtog izveštaja Republike Srbije i dobijenih preporuka CEDAW-a, planiranje pripreme daljih izveštaja u 2019. godini. Takođe na ovoj sednici biće pokrenuto pitanje inicijative organizacija civilnog društva – A11 i Centra za prava deteta za ratifikaciju Trećeg protokola uz Konvenciju o pravima deteta o komunikacijskim procedurama i potpisivanje i ratifikaciju Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Ovaj Savet ima potencijal da bude efektivno međuresorno telo za sprovođenje preporuka mehanizama UN za ljudska prava, na svoje redovno poziva predstavnike organizacija civilnog društva i stavlja predložene teme na dnevni red sednica, što svakako predstavlja primer pozitivne prakse.

• Savet za sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23

U okviru procesa evropskih integracija, Savet za sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23 prati primenu aktivnosti sadržanih u Akcionom planu, pokreće

mehanizam ranog uzbuđivanja u slučaju zastoja i drugih problema u realizaciji i koordinira procese izveštavanja. Savet za sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23 je u decembru 2018. godine pripremio Polugodišnji izveštaj pregovaračke grupe za Poglavlje 23 za treći i četvrti kvartal 2018. godine o sprovođenju ovog akcionog plana. Nakon toga je početkom 2019. Pregovaračka grupa za Poglavlje 23 izradila Prvi nacrt revidiranog Akcionog plana za Poglavlje 23 koji je predstavljen javnosti u februaru 2019. Kao što je već gore navedeno, i pored toga što su u prethodnom periodu uočene teškoće u realizaciji i praćenju sprovođenja aktivnosti, ovaj nacrt sadrži iste izazove za koje se očekuje da će dovesti do otežane primene aktivnosti koje se odnose na prava deteta. Ključni problem predstavlja nedovoljno jasno definisana i efikasna međusektorska saradnja u skoro svim oblastima koje se tiču prava deteta, usled čega dolazi do toga da za pojedine oblasti nijedan sektor ne snosi stvarnu odgovornost. Takođe, plan je zasnovan na raznim projektnim inicijativama, bez ponuđenih održivih sistemskih rešenja.

d) Raspodela sredstava

I dalje je samo delimično moguće pratiti alokaciju sredstava za decu i porodicu sa decom u budžetskom sistemu. Godinama je u upotrebi funkcionalna klasifikacija, ali postoje problemi u primeni ove klasifikacije, posebno na lokalnom nivou kod kategorije socijalna zaštita. Programsko budžetiranje uvedeno je

2015. godine, na nacionalnom i lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou postoji program Porodičnopravna zaštita, a na lokalnom programska aktivnost Podrška deci i porodicama sa decom, dok na oba nivoa postoji sektor Obrazovanja. Propisani su indikatori za praćenje učinka, ali su neophodna poboljšanja klasifikacije i indikatora, posebno na lokalnom nivou. Stalna konferencija gradova i opština pripremila je predlog programske klasifikacije socijalne zaštite i obrazovanja sa detaljno razrađenim indikatorima učinka koji u potpunosti omogućavaju praćenje adekvatnosti, efikasnosti i pravičnosti, ali Ministarstvo finansija još uvek nije usvojilo ovaj predlog.

Trenutno ne postoji praksa participativnog budžetiranja. Ne postoji praksa javnog planiranja budžeta za decu. Takođe, ne postoji izrađena metodologija niti praksa sveobuhvatne procene budžetskih potreba za decu.

e) Prikupljanje podataka

Prikupljanje podataka o deci vrši se iz različitih izvora - ministarstva i institucije imaju svoje sisteme za prikupljanje podataka o deci u zavisnosti od nadležnosti. DevInfo baza je baza podataka namenjena za praćenje društvenog razvoja, napravljena u saradnji sa UNICEF-om, koja ima veliki broj podataka iz oblasti obrazovanja, zdravlja i socijalne zaštite za svaku od 174 opštine u RS. Ova baza podataka ažurira se dva puta godišnje i sadrži 166 socio – ekonomska pokazatelja razvrstana prema polu, starosti, i drugim varijablama.

Istraživanja višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji 2014. i istraživanja višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji 2014 – MICS 5 sprovedena su u saradnji Republičkog zavoda za statistiku.

Novi krug, MICS6, pokrenut je u oktobru 2016. godine i posebno je usmeren ka prikupljanju podataka koji se tiču Ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals – SDG). Trenutno su u toku pripreme za sprovođenje ovog kruga istraživanja.

f) Nezavisno praćenje

S obzirom da je u prethodnom periodu MRZBSP pripremila Prednacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta, u narednom periodu treba obratiti posebnu pažnju da se u slučaju usvajanja ovog zakona i uspostavljanja institucije zaštitnika prava deteta, obezbedi nezavisnost ovog tela koje bi imalo na raspolaganju adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse potrebne za njegovo samostalno funkcionisanje, kako bi deca zaista imala svog zaštitnika kao instituciju kojoj mogu da se obraćaju samostalno, u postupku i na način prilagođen deci, u skladu sa međunarodnim standardima.

g) Širenje informacija, podizanje svesti i obuka

U pojedinim oblastima se kroz različite projektne aktivnosti sprovode programi za podizanje svesti i obuke koje se odnose na Konvenciju o pravima deteta, kao i

pojedine medijske kampanje, ali i dalje to nije urađeno na sistemskom nivou, a pojedine kategorije dece su ili potpuno izostavljene ili nemaju pristup ovim materijalima i nisu svesne svojih prava sadržanih u Konvenciji o pravima deteta.

3) Definicija deteta

U zakonodavstvu Srbije nema opštevažeće definicije deteta – ona se može izvesti posredno iz člana 37. Ustava i člana 11. Porodičnog zakona, kojima je predviđeno da se punoletstvo stiče sa navršениh 18 godina. Ovo pitanje je neophodno regulisati očekivanim sveobuhvatnim Zakonom o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.

4) Opšti principi

- **Nediskriminacija**

Postojeći propisi o zabrani diskriminacije se nedovoljno primenjuju. I dalje su izuzetno prisutni negativni stavovi prema romskoj deci, deci sa smetnjama u razvoju, deci pripadnicima manjina, deci izbeglicama i tražiocima azila, deci migrantima, deci u uličnim situacijama, LGBT deci, deci sa HIV/AIDS i deci u kontaktu sa zakonom. Deca u ruralnim oblastima i dalje nemaju pristup kvalitetnom obrazovanju i adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti.

Formirana je radna grupa za pripremu nove antidiskriminacione strategije ali se još uvek ne zna dinamika i plan njenog rada.

Takođe, potrebno je uspostaviti mehanizam odnosno donet akt Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, kojim bi bilo omogućeno deci da samostalno podnose pritužbe u slučajevima diskriminacije.

- **Najbolji interesi deteta**

U Porodičnom zakonu princip najboljih interesa deteta nije na adekvatan način normativno konkretizovan i procesno operacionalizovan, tako da su njegovi praktični dometi nejasni i fluidni. Tako na primer, u Porodičnom zakonu najbolji interes deteta nije koncipiran kao samostalno supstancijalno pravo deteta, tako da se postojanje ovog prava posredno izvodi, odnosno samo pravo proizlazi iz dužnosti onih koji donose odluke koje se tiču deteta da to čine u najboljem interesu deteta.

Nedostaje i izričito pravilo koje naglašava da najbolji interes deteta ima proriteta, odnosno da je od prvenstvenog značaja u odnosu na druge faktore koji se uzimaju u obzir prilikom donošenja odluka od strane nadležnih organa.

U Porodičnom zakonu takođe nisu uspostavljene adekvatne procesne garancije koje bi obezbedile pravilnu procenu i utvrđivanje najboljeg interesa deteta. U pravnoj praksi glavna karakteristika primene principa najboljeg interesa deteta u sudskim i upravnim postupcima koji se tiču deteta jeste diskrecioni model, što je posledica nepostojanja propisa koji regulišu način i

procedure koje se primenjuju u proceni i utvrđivanju najboljeg interesa deteta. Nedostaju propisi o ključnim elementima za procenu najboljih interesa deteta, nije propisana dužnost donosilaca odluka da u odluci koju donose detaljno obrazlože svaki svoj korak u proceni i utvrđivanju najboljeg interesa deteta.

U tom smislu potrebno je izvršiti odgovarajuće izmene Porodičnog zakona na kojem trenutno radi ekspertska radna grupa formirana od strane MRZBSP te se očekuje da će izmene i dopune ovog zakona biti usvojene do jula 2019, kao što je to predviđeno Planom Vlade Republike Srbije za 2019. godinu.

- **Pravo na život, opstanak i razvoj**

U prethodnom periodu uspostavljena su četiri neonatalna centa u univerzitetskim klinikama ali nisu potpuno opremljena. Takođe, donet je Vodič za osnovno i specijalizovano zbrinjavanje novorođenčeta (Republička stručna komisija za zdravstvenu zaštitu žena, dece i omladine, Ministarstvo zdravlja, UNICEF i Institut za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije). Nastoji se da bude obezbeđen blagovremeni transport.

Pristup zdravstvenoj zaštiti i neonatalnim uslugama nije unapređen tako da se obuhvate najugroženije porodice, a naročito romske i one koje žive u udaljenim ruralnim oblastima.

- **Poštovanje mišljenja i stavova deteta – pravo na participaciju**

Pojedina zakonska rešenja koja se tiču prava deteta na participaciju nisu u skladu sa standardima Konvencije o pravima deteta. Pre svega, pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja nije garantovano kao opšte pravo deteta i u ovom zakonu nema nijedne odredbe kojom se izričito propisuje dužnost roditelja, nastavnika, zdravstvenih radnika i zaposlenih u drugim institucijama, u kojima dete ostvaruje svoja prava, da detetu pruže sve potrebne informacije kako bi napravilo informisan izbor.

Takođe, ne postoje ni odredbe koje bi obavezivale roditelje i zaposlene u društvenim institucijama da detetu omogućе izražavanje mišljenja i da to mišljenje uzmu u obzir i posvete mu dužnu pažnju. Posebno negativne efekte izaziva propust zakonodavca da normativno konkretizuje pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja u odnosu na ona pitanja iz svakodnevnog života o kojima se uobičajeno odlučuje u okviru porodice. Iako se o najvećem broju pitanja koja se tiču deteta odlučuje upravo u porodici, nijednom odredbom Porodičnom zakonu nije predviđena obaveza i odgovornost roditelja da detetu pruže relevantne informacije povodom važnih odluka koje odrasli članovi porodice donose, da mu omogućе izražavanje mišljenja o svim aspektima tih odluka i da mišljenje koje je dete izrazilo uzmu u obzir prilikom donošenja tih odluka.

Odredbama Porodičnog zakona nije izričito propisano da dete ima pravo, ali ne i dužnost da izrazi svoje mišljenje, niti nameće obavezu suda, odnosno upravnog organa da o tome obavesti dete. U Porodičnom zakonu ne postoje upućujuća pravila u pogledu tehnika koje sud treba da primeni prilikom utvrđivanja mišljenja deteta, u situacijama kada dete neposredno izražava mišljenje pred sudom.

U tom smislu potrebno je izvršiti odgovarajuće izmene Porodičnog zakona na kojem trenutno radi ekspertska radna grupa formirana od strane MRZBSP.

5) Građanska prava i slobode

U prethodnom periodu nije došlo do unapređenja primene propisa koji osiguravaju direktnu registraciju rođenja dece čiji roditelji nemaju lična dokumenta i da pokrene postupak za utvrđivanje državljanstva dece čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato. Potrebno je unaprediti i sistem prikupljanja podataka koji se odnose na slučajeve dece čiji su roditelji bez državljanstva, a naročito tražilaca azila i migranata.

6) Nasilje nad decom

- **Telesno kažnjavanje dece**

Izričita zabrana telesnog kažnjavanja dece i dalje nije predviđena Porodičnim zakonom. Trenutno se radi na tekstu Zakona o

izmenama i dopunama Porodičnog zakona i inicijalna dostupna verzija predviđa ovu zabranu ali je ne razrađuje detaljno te ostaje da se vidi kada će taj zakon biti usvojen i stupiti na snagu. Takođe, uz uvođenje izričite zabrane u svim okruženjima, potrebno je preduzeti niz mera u cilju promocije pozitivnih, nenasilnih i participativnih načina vaspitanja i disciplinovanja deteta kroz kampanje podizanja svesti u javnosti o štetnim efektima prakse telesnog kažnjavanja dece - ceo proces treba da bude rukovođen Opštim komentarom br. 8 Komiteta za prava deteta u vezi sa telesnim kažnjavanjem.

- **Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja**

Potrebno je hitno usvajanje Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja i pratećeg akcionog plana, kao i unapređenje i međusobno usklađivanje Opšteg i posebnih protokola o zaštiti dece od nasilja.

- **Nasilje nad decom sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju**

Poseban problem predstavlja nasilje nad decom sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju koja su i dalje segregisana, nemaju dovoljno socijalnih interakcija sa drugom decom u lokalnoj zajednici i sopstvenim porodicama,

izložena su zanemarivanju, ograničavanju privatnosti, a ponekad su izložena i potencijalno neadekvatnim medicinskim tretmanima bez informisanog pristanka. Potrebno je adekvatnije informisanje dece u institucijama i alternativnom zbrinjavanju o postojećim mehanizmima koji im omogućavaju da prijave nasilje na jeziku koji dete razume ali i unapređenje mehanizama za podnošenje žalbe koji je poverljiv, bezbedan i prilagođen mehanizam za žalbe deci.

- **Dečji brakovi**

U vezi nasilja je i pitanje dečjih brakova te je u tom smislu potrebno uspostaviti sistem za praćenje svih slučajeva koji uključuju dečje brakove u etničkim grupama, posebno među romskim devojčicama, pružanje skloništa, i preduzimanja mera rehabilitacije i savetodavnih usluga deci žrtvama, kao i kampanja podizanja svesti kojima bi se istakle štetne posledice dečjih brakova. Početkom godine je uspostavljena Nacionalna koalicija za suzbijanje dečjeg braka.

- **Kampanja nulte tolerancije na nasilje nad decom**

S obzirom da je nasilje nad decom prisutno u svim oblastima, a naročito u institucijama, alternativnoj brizi, školama, pa i porodicama, potrebno je organizovanje kampanje nulte tolerancije na nasilje nad decom na svim nivoima.

- **Pravosuđe po meri deteta**

U vezi nasilja je važno i unapređenje sistema pravosuđa po meri deteta, naročito unapređenje prava dece lišene slobode u ustanovama, razvoj alternativa pritvoru i institucionalnom smeštaju i pružanje podrške deci žrtvama.

6) Porodična sredina i alternativna briga

Nije uočen napredak u prethodnom periodu u vezi sa pronalaženjem održivih rešenja u vezi sa procesom deinstitucionalizacije. Ovde je od ključnog značaja kako će teći proces izmena i dopuna Zakona o socijalnoj zaštiti koji zabranjuje institucionalizaciju dece ispod tri godine starosti i razvijanje intenzivnih usluga podrške porodicama sa brojnim i složenim potrebama i specijalizovanih usluga neophodnih za sprečavanje izmeštanja tako i za paniranje povratka deteta u porodicu. Potrebno je i usvajanje određenih pravilnika - podzakonskih akata koji bi omogućili bolju primenu Zakona o socijalnoj zaštiti.

Iako postoji zabrana smeštaja dece do tri godine, sa određenim izuzecima, na institucionalnom smeštaju i dalje ima dece ispod tri godine, iako podaci ukazuju da se njihov broj smanjuje.

Deca sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom su i dalje prezastupljena u ustanovama – čine skoro 80% od ukupnog broja dece na smeštaju u svim ustanovama za decu i mlade. Usled stigmatizacije i

negativnih stavova prisutnih dugo godina unazad došlo do toga da veliki broj dece sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom bude smešten u institucije direktno iz porodilišta. Dece sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju izložena su neadekvatnim uslovima života i često su segregisana, izložena zanemarivanju i nasilju, ograničavanju privatnosti, a ponekad i potencijalno neadekvatnim medicinskim tretmanima bez informisanog pristanka.

U tom cilju, neophodno je dosledno sprovesti zabranu smeštanja dece mlađe od tri godine u rezidencijalne ustanove. Imajući u vidu trenutno stanje, potrebno je da se napravi jasan međusektorski plan za ubrzanje procesa deinstitucionalizacije dece, posebno dece sa smetnjama u razvoju koja su nesrazmerno zastupljena u rezidencijalnim ustanovama.

Dok se sva deca ne izmeste iz rezidencijalnih ustanova, neophodno je osigurati poštovanje svih njihovih prava u ustanovama, uključujući i pravo na slobodu od nasilja i zanemarivanja, te dosledno ispitati svaki slučaj nasilja i zanemarivanja, utvrditi odgovornost i učinioce adekvatno kazniti.

7) Obrazovanje, slobodno vreme i kulturne aktivnosti

- **Obrazovanje i inkluzivno obrazovanje**

Novi Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja uneo je pojačanje reformi tako što je ojačana uloga interesornih komisija - odlaganje početka škole sada je isključivo moguće preko interesornih komisija (koje čine doktor, socijalni radnik, pedagog-psiholog iz škole i defektolog), promoviše se ulazak dece u redovno obrazovanje, a reforma predškolskog obrazovanja ide u smeru da predškolske ustanove prime svu decu, kako bi se suočili sa problemom segregacije pojedinih grupa dece.

U cilju nastavka reforme, potrebno je jačati kapacitete interesornih komisija, ojačati lokalnu samoupravu da obezbedi usluge potrebne deci, izgraditi dobar model resursnih centra, ispitati i redefinisati uslugu ličnog pratioca, pomoći u kući, pedagoškog asistenta – odnosno ispitati da li su u funkciji inkluzije, ojačati kapacitete vaspitača i nastavnika za inkluzivne pedagogije – kroz tekuće programe i u studijskim programima obrazovanja za nastavnike i vaspitače.

- **Slobodno vreme i kulturne aktivnosti**

Poseban problem predstavlja uključivanje nepraćene dece u obrazovni sistem i bolja inkluzija uključivanje dece migranata, uvođenje dodatne podrške i učenje srpskog jezika.

8) Posebne mere zaštite

- **Deca izbeglice i tražioci azila**

U sistemu socijalne zaštite u Srbiji nema specijalizovanih tela ili organa koji bi se bavili samo nepraćenom decom migrantima.

- **Deca pripadnici manjina**

U prethodnom periodu nije došlo do napretka u smislu sprovođenja kampanja koje imaju za cilj rešavanje negativnih stavova prema Romima u društvu u celini i drugih mera za sprečavanje nasilja i govora mržnje nad Romima.

- **Deca u uličnim situacijama**

Nije došlo do napretka u položaju dece u uličnim situacijama. Potrebno je doneti usaglašenu definiciju dece koja žive i rade na ulici koja će biti prihvaćena u svim relevantnim institucijama, te sistematski prikupljati podatke o deci koja žive i rade na ulici, a koji su disagregirani prema polu, uzrastu, mestu boravka. Takođe, potrebno je razviti odgovarajuće programe podrške i reintegracije dece uključene u život i rad na ulici.

- **Seksualna eksploatacija i trgovina ljudima**

Srbija još uvek nema specijalizovano sklonište za urgentni i uopšte smeštaj dece žrtava trgovine ljudima, niti postoje specijalizovani programi podrške za decu,

već se deca smeštaju u prihvatilišta gde su deca koja su pretrpela nasilje ali nisu specijalizovana za podršku deci žrtvama trgovine, ustanove za decu bez roditeljskog staranja ili u hraniteljske porodice, gde im se ne obezbeđuje neophodna specijalizovana pomoć i podrška.

Strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštita žrtava od 2017. do 2022. godine treba da unapredi mehanizme za identifikaciju i zaštitu dece žrtava trgovine ljudima, i da postoje participativni programi koji su rukovođeni najboljim interesom deteta u cilju njihovog oporavka i prevazilaženja traume. Posebnu pažnju bi trebalo usmeriti na decu migrante koji su u povećanom riziku od eksploatacije.

• Deca učinioci krivičnih dela

I dalje ne postoje odgovarajuće alternativne mere pritvoru, nedovoljno se primenjuju vaspitni nalozi, a na nivou lokalne zajednice ne postoje odgovarajući programi kojima se radi kako sa maloletnim učiniocima krivičnih dela (krivično odgovornim licima koja su navršila 14 godina), tako ni sa decom u sukobu sa zakonom koja su mlađa od 14. Sve ovo predstavlja kršenje međunarodnih standarda i razloge za zabrinutost. Postojale su različite projektne inicijative ali još uvek nije pronađeno održivo rešenje koje bi bilo u skladu sa

odgovarajućim međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

• Deca žrtve i svedoci krivičnih dela

U Srbiji trenutno deca oštećeni i svedoci u krivičnom postupku nemaju nikakvu podršku, ni iz budžeta Republike Srbije, a ni iz projektnih sredstava. Ovo pitanje bi takođe trebalo urediti izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica kako bi se pronašlo održivo rešenje za podršku deci oštećenim i svedocima krivičnih dela u cilju smanjenja sekundarne viktimizacije i prevazilaženja pretrpljene traume.

Početak godine je obeležilo predstavljanje Nacionalne strategije za zaštitu žrtava i svedoka krivičnih dela, ali pitanju dece žrtvama i svedocima krivičnog dela je potrebno posvetiti posebnu pažnju i predvideti odgovarajuću pomoć i podršku kroz intenzivnu saradnju sistema pravosuđa i socijalne zaštite.

